

**ANNA DÜRER
EN DE LUST VAN HET SPREKEN
IN EEN ROLLENSPEL**

**rollenspel
&
schoolonderzoek**

Het ligt in de bedoeling van de redactie om in 1987 een themanummer uit te brengen over schoolonderzoeken. Piet Gielen van de SG Mariënborg te 's-Hertogenbosch vroegen wij hier een voorschotje op te nemen. Op zijn school gebruikt de sectie Nederlands voor het toetsen van spreken en luisteren het rollenspel. Met gebruikmaking van een voorbeeld wordt in dit artikel uiteengezet hoe men daarbij te werk gaat.

De voorbereidende lessen

Om de leerlingen te laten kennismaken met de procedure van het rollenspel en met de beoordelingscriteria oefenen we minstens eenmaal. We gebruiken daar onder meer het rollenspel 'De kunstniet'¹ voor. Naar aanleiding van dit rollenspel stellen de leerlingen een aantal beoordelingspunten op en geven zij suggesties voor een beter verloop van de discussie. Vervolgens worden de beoordelingscriteria in een klasgesprek kritisch doorgenomen en in categorieën ingedeeld. De docent vult het beoordelingsschema eventueel aan. Op pagina 33 een voorbeeld van schema's zoals ze in een van de klassen werden opgesteld.

De procedure

Vorbereiding

Aan elk rollenspel doen negen à tien leerlingen mee. Een van de leerlingen heeft de voorzit-

tersrol. De docent wijst per speler twee observanten aan. Zowel spelers als observanten bereiden zich thuis op het spel voor.

Het spel

- a 5 min. discussie-opstelling van tafels en stoelen regelen
- b 5 min. coachen van voorzitter
- c 20-30 min. eerste ronde
- d 10 min. overleg van deelnemers met hun observanten
- e 20-30 min. tweede ronde
- f 30 min. verslaggeving
- g volgende les; evaluatie/definitieve cijferbepaling

Toelichting

ad a De spelers zitten in een kleine rechthoek. De voorzitter zit zo, dat hij alle medespelers goed ziet.

De observanten zitten er omheen in een groot vierkant, zodanig dat ze hun speler goed kun-

Beoordelingsschema deelnemer

Stemgebruik

- spreekt duidelijk verstaanbaar
- spreekt niet te langzaam / te vlug

Taalgebruik

- gebruikt begrijpelijke taal
- maakt zinnen af

Sociale houding

- luistert goed naar anderen (dat is te zien)
- neemt iemand serieus, laat vooroordelen geen rol spelen
- leeft zich in in de ander
- geeft anderen voldoende kans om aan het woord te komen
- laat anderen uitspreken, geeft via de voorzitter aan als iets te lang duurt
- houdt zich aan de aanwijzingen van de gespreksleider
- is in staat zijn/haar mening aan te passen/te veranderen
- zorgt ervoor dat de sfeer voor iedereen prettig is

Inhoud

- heeft zich goed voorbereid, weet genoeg van het onderwerp af
- weet wat het doel van het gesprek is
- werkt naar het doel van het gesprek toe
- geeft niet te veel informatie tegelijk
- houdt zich bij het onderwerp/blijft concreet
- geeft voldoende uitleg of voorbeelden
- geeft voldoende argumenten, brengt deze in logische volgorde op tafel
- trekt logische conclusies
- stelt vragen als e.e.a. niet duidelijk is
- sluit aan bij de vorige spreker
- maakt opmerkingen over foutieve informatie of onjuiste conclusies
- brengt meningen als meningen en niet als feiten

Aantekeningen

Beoordelingsschema voorzitter

Stemgebruik

- spreekt duidelijk verstaanbaar
- spreekt niet te langzaam / te vlug

Taalgebruik

- gebruikt begrijpelijke taal
- maakt zinnen af

Sociale houding

- luistert goed naar anderen (dat is te zien)
- neemt iemand serieus, laat vooroordelen geen rol spelen
- leeft zich in in de ander
- geeft iedereen voldoende kans om aan het woord te komen
- zorgt ervoor dat de sfeer voor iedereen prettig is

Inhoud/uitvoering taak

- heeft zich goed voorbereid, weet genoeg van het onderwerp af
- zorgt voor de opening van het gesprek, geeft het doel van de discussie aan
- zorgt ervoor dat de deelnemers naar het doel van het gesprek toe werken
- is neutraal, kiest geen partij, geeft geen eigen mening
- maakt opmerkingen over foutieve informatie of onjuiste conclusies
- activeert deelnemers of remt deelnemers af
- vraagt deelnemers hun mening te motiveren
- zorgt ervoor dat het gebeuren ordelijk verloopt
- zoekt een oplossing voor zogenaamde 'dode momenten'
- houdt de tijd in de gaten
- geeft van tijd tot tijd de hoofdzaken kort weer, als dat nodig is
- geeft van tijd tot tijd aan hoever de discussie gevorderd is, indien nodig
- spreekt alleen als dat nodig is
- zorgt voor een goede afsluiting van het gesprek

Aantekeningen

nen zien.

ad b De voorzitter geeft aan hoe hij te werk wil gaan bij het spel. Zijn observanten en de docent geven, zonodig, nog wat adviezen ter verbetering van de werkwijze.

ad c Tijdens de eerste ronde maken de observanten met behulp van het observatieschema aantekeningen. De spelers mogen ook aantekeningen maken. De docent let op alle spelers.

ad d De observanten geven adviezen aan hún

speler voor de tweede ronde.

De docent en de twee betreffende observanten adviseren de voorzitter.

ad e Na tien minuten geldt de mogelijkheid van de noodrem. Als een observant vindt dat zijn speler te weinig gezegd heeft, mag hij het spel stil leggen. Hij stelt dan aan zijn speler enkele vragen over de aan de orde zijnde discussiepunten.

Via de mogelijkheid van de noodrem en via het uitgebreid coachen van de voorzitter wordt een speler niet zo gauw de dupe van een fallende voorzitter of van al te dominerende gesprekspartners.

ad f Met behulp van het beoordelingsschema maken zowel observanten als spelers een kort verslag over de gespeelde rol. Ze geven zichzelf ook een cijfer. Hieronder volgt het verslag van Sandra over haar functioneren in rol 6 van 'Anna Dürer' (zie bijlage).

'Het was moeilijk om op gang te komen omdat niemand echt achter zijn rol stond. In de tweede ronde leek het veel echter. Romy leek net een echte feministe. En daardoor reageerde iedereen hier heftig op. Iedereen ging beter zijn rol spelen.

Ik vind dat ik duidelijk naar voren heb gebracht dat Anna een slechte moeder was. Dit leek me moeilijk te spelen, maar toen ik eenmaal begon, liep alles vanzelf. Ik voelde me zelfs echt even zo'n persoon. Ja, dat viel me alles mee omdat ik er nogal tegenop zag. Maar ik vind dat ik het wel goed gedaan heb. Ik verdien wel een 7,5, vind ik, omdat mijn argumentatie goed was. Ik gaf andere mensen kans om te praten, luisterde naar anderen. Ik sprak verzorgd Nederlands. In het begin was ik een beetje zenuwachtig, later ontspannen. Alles verliep naar wens.'

Hieronder volgt het verslag van de observanten van Sandra.

'Ze spreekt in het begin wat zacht. Ze formuleert goede zinnen en spreekt duidelijk. Ze noteert regelmatig wat anderen zeggen. Ze bijt op haar onderlip. Non-verbale reacties: lachen en knikken. Ze laat van zich horen. Ze geeft mensen ruimte om te reageren. Ze heeft goede logische opmerkingen. In de tweede ronde is ze feller. Cijfer 7,5.'

ad g De docent bekijkt thuis de diverse verslagen. Op grond van zijn aantekeningen en de verslagen bepaalt hij een cijfer. Zijn cijfer telt dubbel ten opzichte van de twee cijfers die door de leerlingen zelf zijn gegeven. De discussie

wordt in de klas nabesproken. De leerlingen kunnen niet op hun gegeven cijfer terugkomen. In de oefenfase hebben ze voldoende gelegenheid gehad om het niveau af te tasten.

Verantwoording

Spreken en luisteren dienen getoetst te worden in vormen die in de werkelijkheid veelvuldig voorkomen. Daarom is de traditionele spreekbeurt niet zo geschikt als toetsvorm.

Een betere vorm is de discussie. Veel leerlingen ervaren het echter als bedreigend om voor het SO meteen in een echte discussie te stappen. Het rollenspel als eerste toets biedt deze leerlingen enige bescherming, omdat ze zich wat kunnen verschuilen achter de rol.

Bij ons op school toetsen we in het eerste trimester via een rollenspel zoals hier omschreven en in het tweede trimester via een discussie over onderwerpen die leerlingen zelf bepalen. De meeste leerlingen vinden het rollenspel een prettige toetsvorm. Velen komen tot goede spreekresultaten. Sommige leerlingen vinden dat ze op deze manier hun ei niet kwijt kunnen of dat hun bijdrage zo stereotiep wordt. Aan de andere kant is het zo, dat je om goed te kunnen discussiëren je ook in de rol van een ander moet kunnen inleven.

Met kritisch kijken naar eigen en andermans taalgebruik kun je taligheid sterk verbeteren. Vandaar dat we bij de procedure van het rollenspel zo'n ruime plaats toekennen aan deze reflectie.

Rollenspelen bestellen

We gebruiken op onze school naast Anna Dürer onder meer de volgende rollenspelen:

De kunstnier (van onbekende herkomst)

Gaandeweg (van onbekende herkomst; thema: milieuproblematiek)

De werkweek (eigen makelij; thema: vergadering van ouders, leraren, leerlingen en directie over de regels bij een werkweek).

Indien u deze drie spelen wilt bestellen, maakt u f 2,50 over op giro 1888422 t.n.v. P. Gielen, Eisenhowerlaan 416, Utrecht, onder vermelding van 'rollenspelen'.

Noot

- 1 De kunstnier is een zeer ingenieus apparaat dat mensen met een zeldzame nierziekte de enige overlevingskans biedt. Er is echter niet voor alle patiënten plaats aan de kunstnier. In het rollenspel moet een aantal medici een keuze maken uit vijf patiënten met een verschillende achtergrond, als er weer een plaats vrijkomt. Gezien de ontwikkelingen in de gezondheidszorg is het voorbeeld van de kunstnier verouderd. De opzet van het spel kan gehandhaafd blijven wanneer u een ander onderwerp kiest, bijvoorbeeld transplantatie van de alvleesklier.

Bijlage

DE ZAAK ANNA DÜRER

Mevrouw Anna Dürer staat terecht voor het vermoorden van Herman Dort.

Herman Dort had Josine Dürer, het achtjarige dochtertje van Anna, verkracht en om het leven gebracht. Tenminste, daar was hij van beschuldigd. De rechtszaak was nog niet geheel afgerond, maar alles wees in de richting van zijn schuld. De kranten en weekbladen stonden vol van deze zaak. Van diverse zijden werd geroepen om de herinvoering van de doodstraf. Tijdens de laatste rechtszitting, waarbij Anna als getuige moest optreden, schoot zij Herman dood. Eén kogel was voldoende.

Anna Dürer is weduwe. Om de schrale weduwetoelage wat aan te vullen ging zij weer werken als cheffin in een modehuis. Als Josine uit school kwam, ging zij altijd naar oma die vlak bij de school woonde. Na haar werk ging Anna Josine altijd ophalen. Op de bewuste dag was Josine niet bij oma gearriveerd. Oma had eerst naar school en toen naar Anna gebeld. Twee dagen hadden zij nog op een goede afloop gehoopt.

Herman Dort was nooit eerder met de politie in aanraking geweest. Hij was een gehuwde man van 40 jaar. Hij werkte als gemeente-ambtenaar. Op de bewuste dag was hij eerder naar huis gegaan, omdat hij zich niet goed voelde. Zijn vrouw kon dit niet bevestigen, want zij was die middag niet thuis.

De rechtszitting

Tijdens de rechtszitting is Anna gehoord, alsmede een aantal getuigen. Anna zelf heeft alleen maar gezwegen. Ze zat slechts apathisch

voor zich uit te staren. De getuigen hebben bevestigd dat zij Anna op Herman zagen schieten. Een deskundige van de afdeling ballistiek heeft aangegeven dat de dodelijke kogel uit Anna's wapen afkomstig is. De huisarts heeft gemeld dat Anna ten tijde van de daad kalmerende medicijnen gebruikte (valium). Een buurtbewoner heeft bevestigd dat hij Anna op de bewuste dag het pistool gegeven heeft. Hij zegt dat Anna er zelf om gevraagd had. Op dat moment, als hij dat zegt, speelt heel even in Anna's ogen iets van verbazing. Commentaar geeft zij niet.

Het rollenspel

In het rollenspel wordt de juryzitting voor de zaak van Anna Dürer ten tonele gevoerd. Over de volgende vragen moet de jury zich buigen:

- Is Anna schuldig? Zo ja, was het doodslag of moord met voorbedachten rade?
- Was Anna volledig toerekeningsvatbaar op het moment van de daad?
- Moet Anna gestraft worden? Hoe? Of moet zij ter beschikking van de regering worden gesteld (dat wil zeggen: zij moet naar een inrichting)?
- In hoeverre is de buurtbewoner schuldig?
- Moet hij gestraft worden? Zo ja, in welke mate?

De jury moet uiteindelijk over alle vragen overeenstemming bereiken.

Rollen

In de jury zitten de volgende rollen.

Rol 1: Gespreksleid(st)er. Je zorgt dat iedereen voldoende aan bod komt, dat alle vragen besproken en beantwoord worden, dat er rustig en beheerst gesproken wordt, dat je zo nu en dan de voortgang van de discussie onder woorden brengt, enzovoort.

Rol 2: Jij benadrukt het sociologische aspect van de zaak. Je geeft, met andere woorden, aan dat Anna sterk beïnvloed is bij haar daad door wat de familie, de buurt en eigenlijk ook wel de hele samenleving van zo'n kindermoordenaar vindt. Dat betekent dat Anna nauwelijks zelf heeft kunnen denken in dezen. De eigenlijke moordenaar is de sociale omgeving en in het bijzonder de buurtbewoner die Anna het pistool in handen geeft. Volgens jou heeft Anna niet om dat pistool gevraagd.

Rol 3: Jij benadrukt de psychologische kant wat betreft Anna. Je geeft aan dat zij niet anders heeft kunnen handelen. Josine was voor

Anna het tastbare bewijs van haar liefde voor haar overleden man. Dit is haar ontnomen. Zij wil de dief van haar levensgeluk straffen. Daarnaast speelt het moederinstinct, dat met stevige klauwen uithaalt naar de belager van het meisje. Kortom, zij deed wat ze moest doen. Je kunt dat niet ontoerekeningsvatbaar noemen. Zij is ook volledig verantwoordelijk voor haar daad. Zij en niet de buurtbewoner is schuldig. Ze moet dan ook gestraft worden. Zij wil trouwens niet anders. De straf mag overigens niet te hoog uitvallen.

Rol 4: Jij benadrukt dat eigenrichting (het zichzelf recht verschaffen zonder tussenkomst van de rechter) altijd uit den boze is en te allen tijde zeer streng bestraft dient te worden. Anna dient dus een hoge straf te krijgen, alsmede de buurtbewoner, aangezien de laatste met grote stelligheid kon weten dat het pistool voor eigenrichting gebruikt zou worden door Anna. Je vindt echter wel dat Anna, gezien haar huidige psychische staat, enige clementie verdient en eerst een half jaar moet worden opgevangen in een van de door de regering daarvoor aangewezen inrichtingen. Daarna moet zij celstraf uitzitten.

Rol 5: Jij benadrukt de rol van de media, in het bijzonder bepaalde kranten en weekbladen, waarin zeer gekleurde en ophitsende berichten verschenen. Nog voordat de rechtszaak was begonnen, werd Herman Dort als een monster afgeschilderd. In sommige bladen werd om de herinvoering van de doodstraf geroepen. Bij de diverse rechtszittingen stond het buiten afgelden vol van publiek. De wagen waarin de verdachte werd aangevoerd werd met stenen begogeld. In zo'n sfeer is een eerlijk proces niet mogelijk en wordt het beeld dat men van de verdachte heeft negatief beïnvloed. Misschien was die Herman wel onschuldig. In ieder geval is Anna door die publiciteit sterk tot haar daad beïnvloed, alsmede de buurtbewoner die het pistool leverde. Beiden dienen dus mild gestraft te worden. Je kunt niet zeggen dat Anna niet toerekeningsvatbaar is.

Rol 6: Jij benadrukt dat Anna schuldig is aan de dood van zowel Josine als Herman. Als Anna niet was gaan werken, had zij Josine netjes van school kunnen halen, net als andere moeders. Als zij het zo karig had met haar weduwetoelage, had ze bij haar moeder kunnen gaan wonen. Dan had die ook nog wat gezelligheid op haar oude dag. In ieder geval was het onverantwoord dat Josine niet van school

werd gehaald. De oma kan niet zo goed lopen, dus de enige die ervoor in aanmerking kwam was Anna. Anna dient dus wel een flinke straf te krijgen. De buurtbewoner ook, want ten eerste is het bezit van een pistool verboden, en ten tweede: wie geeft zo'n ding aan zo'n onverantwoordelijk type als Anna. Dan vraag je om meer doden!

Rol 7: Jij vertegenwoordigt een extreem feministisch standpunt. Je vindt dat Anna, en in het bijzonder Josine, het slachtoffer zijn van vrouwenhaat. De mannen gaan als beesten met vrouwen om. Ze zijn daardoor vaak overgestimuleerd door liederlijke porno, welke helemaal synoniem is met vrouwenhaat. Je vindt dat alle vrouwen in de jury solidair met Anna moeten zijn, omdat zij zo moedig was een daad te stellen. De mannen in de jury dienen zich van stemming te onthouden. Die rechtbankjury's zijn al te lang overbezet met mannen geweest. Op die manier is rechtspraak mannentaal. Anna is onschuldig. De buurtbewoner was laf, omdat hij niet zelf schoot, maar goed, een man hè? Hij is op zijn manier onschuldig, hij leverde tenminste het pistool.

Rol 8: Jij benadrukt de geestelijke labiliteit van Anna. Haar echtgenoot was nog niet zo lang geleden overleden, wat niet erg bevorderlijk moet zijn geweest voor Anna's evenwichtigheid. Door die gruwelijke dood van Josine is ze natuurlijk helemaal doorgeslagen. Ze is in een soort trance terechtgekomen met één dwanggedachte: de dood van Josine wreken. Het kon haar daarbij niet schelen dat die Herman niet officieel schuldig was verklaard, hij was enkel het object van haar dwanggedachte. Anna moet dus ter beschikking van de regering worden gesteld. Iedereen die bij de rechtszitting aanwezig was, kon zien hoe zij eraan toe was. De buurtbewoner heeft de onevenwichtige geestesgesteldheid van Anna genegeerd, willens of onwillens. Hij is daarom schuldig en dient zwaar gestraft te worden.

Rol 9: Jij benadrukt dat moord altijd een zeer ernstige zaak is, waarvoor nooit verzachtende omstandigheden zijn aan toe voeren. Jij wenst ook geen rekening te houden met het feit dat Anna's dochter door deze Herman waarschijnlijk vermoord was. Anna dient beschouwd te worden als een moordenaar, en wel met voorbedachten rade. Zij had het pistool bij zich, dus ze had haar plan overwogen. Zij dient dus de hoogste straf te krijgen. Niets geen flauwekul van ter beschikking stellen van

de regering. Dat is naar verhouding veel duurder dan celstraf en moordenaars dienen zo goedkoop mogelijk achter slot en grendel te worden opgeborgen. De buurtbewoner dient slechts aansprakelijk te worden gesteld voor verboden wapenbezit en zal dienovereenkomstig een boete moeten krijgen. Hij heeft de moord niet gepleegd, dus die kun je hem ook niet aanrekenen. Rol 10: Jij benadrukt dat voor bepaalde misdrijven opnieuw de doodstraf zou moeten worden ingevoerd. Voor lustmoorden, terroristische acties waarbij doden vallen, voor gijzelingen met dodelijke afloop. Die Herman Dort acht je duidelijk schuldig aan lustmoord. Echter binnen de huidige rechtsregels zou de man nooit meer dan 15 jaar netto gekregen hebben. Dat vind je een aanfluiting. Daarom heb je respect voor het feit dat Anna het initiatief heeft genomen die Herman Dort neer te schieten. Zij verdient dus vrijgesproken te worden door de jury, alsook de buurtbewoner die het pistool leverde.

Heeft u interessante ervaring met schoolonderzoeken Nederlands en wilt u daar anderen van laten weten, belt u dan het redactiesecretariaat.

We zoeken nog auteurs voor ons thema-nummer.

In geval u niet in de gelegenheid bent om zelf te schrijven of daar niet voor voelt, kan de redactie voor een interview zorgen.